

1948 წელს ქართლში ჩანერილი მასალა ხალხური მედიცინის შესახებ

ხალხური მედიცინის შესწავლას ყოველთვის დიდი ყურადღება ენიჭებოდა ეთნოლოგიაში. ამ მხრივ მნიშვნელოვანი მასალაა თავმოყრილი ჯერ ქართველ საზოგადო მოღვაწეთა, შემდგომ კი მეცნიერ-ეთნოლოგთა მიერ. თსუ ივ. ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის არქივში დაცულია ქართველ მეცნიერთა მიერ მოპოვებული მდიდარი მასალა ამ თემაზე. დღეს ეთნოლოგთა მთელი ჯგუფი ნ. მინდაძის ხელმძღვანელობით წარმატებით განაგრძობს ხალხში დაცული სამედიცინო ცოდნის თავმოყრას და ამ სფეროში დაგროვილი მასალის კვლევას. მათი ნაშრომები განსაკუთრებით საყურადღებოა დღეს, როდესაც ბუნებრივი საშუალებებით მკურნალობა აქტუალური გახდა. ცხადია, ამ საკითხის შესწავლისათვის არც სამედიცინო საზოგადოებას აუვლია გვერდი და ამ მხრივ ექიმთა ნაშრომები მეტად მნიშვნელოვანია. ჩვენს ხელთ აღმოჩნდა ნამი ალავერდაშვილის (1928-2016 წწ.), იმ ხანად ახალგაზრდა ექიმის მიერ 1948-1950 წლებში შესრულებული საველე ჩანაწერები. იგი მონაწილეობდა ეთნოგრაფიულ ექსპედიციაში ქართლსა და ხევსურეთში პროფ. ვერა ბარდაველიძის ხელმძღვანელობით და ინერდა მასალას ქართული ხალხური მედიცინის შესახებ. ხევსურეთში 1950 წელს ჩანერილი მასალა წარმოადგენს ფანქრით შესრულებულ ხელნაწერს, რომელიც მოიცავს სასკოლო რვეულის 38 გვერდს, მის შესახებ ჩვენს მიერ უკვე გამოქვეყნებულია მცირე სტატია (ალავერდაშვილი 2016), ამჯერად კი გვინდა ქართლში 1948 წელს ჩანერილი მასალის წარმოდგენა. მართალია, დღეისათვის დაგროვებული მასალის ფონზე, ჩანაწერები რაიმე განსაკუთრებულ სიახლეებს არ შეიცავს, მაგრამ ვფიქრობთ იგი მაინც ღირებულია, ერთი მხრივ, იმის გამო, რომ უკვე საკმაოდ ძველია, მეორე მხრივ, კი იმის გამო, რომ ჩანერილია ექიმის მიერ

და ვ. ბარდაველიძის ხელმძღვანელობით.

ქართლის მასალა წარმოადგენს სასკოლო რვეულის და მისი ანალოგიური ფორმატის ფურცლებზე ფანქრით შესრულებულ ხელნაწერს და მოიცავს 154 გვერდს. ჩანერილია შემდეგ პუნქტებში: პირველი ცხავატი, პავლიანი, დადიანეთი, შუა ალვეი, შალიანკარი, ბალაანი, ხარბალი, ნირქოლი, იკოთი, მოჭალიეთი, მონასტერი, პირველი საძეგური, ახალგორი (იმხანად ლენინგორი), ბერშუეთი, პატარა ხურვალეთი, ქვემო ჭალა.

ჩანაწერები ძირითადად ისეთ საკითხებს მოიცავს, როგორცაა შელოცვები, ბავშვთა ინფექციურ დაავადებებთან დაკავშირებული მასალა, ორსულობა და მშობიარობა, ტრავმების - ნაღრძობის, დაფეყილობის, მოტეხილობის, ჭრილობის მკურნალობა, მოტანილია სხვადასხვა დაავადებების დროს რეკომენდებული სამკურნალო მცენარეების და მათგან დამზადებული წამლების აღწერილობა, როგორც გარეგანი, ისე შინაგანი მოხმარებისათვის და ა.შ.

ჩანაწერებში ყველაზე მეტია მასალა ბავშვთა ინფექციური დაავადებების (ბატონების//ანგელოზების) შესახებ, განსხვავებით ხევისურეთში ჩანერილი მასალისაგან, სადაც ყველაზე დიდი ადგილი ტრავმებს ეთმობა. ეს ადასტურებს იმ ფაქტს. რომ მთაში უფრო ხშირი იყო ტრავმები და მათი მკურნალობის საშუალებებიც უკეთ დამუშავებული და მრავალფეროვანი იყო (მინდაძე 2016, 84). თუმცა, მასალა ტრავმების შესახებ აქაც საკმაოდ მრავალრიცხოვანია და შეეხება ჭრილობების, დაჩირქებული იარების, ნაღრძობის, მოტეხილობის, დაფეყილობის, დამწვრობის მკურნალობას. ძირითადად ესაა მასალა ცალკეული მცენარეების ან მათი ნაკრების, აგრეთვე მალამოს სახით გამოსაყენებელი საშუალებების შესახებ, სადაც მცენარეულ კომპონენტებთან ერთად გამოიყენება მაგალითად ერბო ან კარაქი, თაფლი, ცვილი, აბლაბუდა და ა.შ.

ჭრილობებისათვის გამოიყენებოდა ისეთი მცენარეები, როგორცაა ცხრაძარღვა (მრავალძარღვა), სამყურა, ბალბა, კულმუხო, მელიკუდა, ტუხტი, ბუერა, ხორთქლა და სხვ.

უპირველეს ყოვლისა ხდებოდა ქრილობის მობანა-მოსუფთავება, არყით დამუშავება. სისხლდენის შესაჩერებლად აბლაბუდას დაადებდნენ, ზოგჯერ ნაცარს აყრიდნენ. ამავე მიზნით იხმარებოდა ლელვის რძე. იცოდნენ ტყლაპის დადება — „ჭრილობას არ მიეკრობაო“. ქრილობის ნამლად ხმარობდნენ კულმუხოს ძირებს, რომელსაც ახმობდნენ, დაფშენიდან და მოსუფთავებულ ქრილობაზე აყრიდნენ. ხმარობდნენ სამყურა ბალახს, რომელსაც ასევე ახმობდნენ, მოფშენიტავდნენ და მოსუფთავებულ ქრილობაზე დააყრიდნენ სისხლდენის შესაჩერებლად და მოსაშუშებლად. ქრილობის სწრაფად მოსარჩენად იყენებდნენ გამხმარ, დანაყულ მელიკუდას და ტუხტის ფოთლებს, ასევე გამხმარ, მოფშენეტილ ბუერას ფოთლებს, ხორთქლას ფოთლებს, რომელიც გაზაფხულსა და ზაფხულში ხარობს. მთებში იზრდებოდა წითელი გვირილა, რომლის ყვავილებსაც ზაფხულში აგროვებდნენ, ახმობდნენ და საჭიროების დროს დაფშენიტავდნენ ქრილობაზე მოსაყრელად — „სწრაფად მოარჩენსო“.

ქრილობის სამკურნალოდ ქონში, ერობში მოშუშულ ბამბას დაადებდნენ.

იცოდნენ ქრილობაზე დანაყილი კალმახის დადებაც.

ქრილობის სამკურნალოდ ამზადებდნენ მალამოს: წმინდა სანთელს, ზეთუნის ზეთს, თხის ქონს ერთად მოადულებდნენ, ხელით გალესავდნენ, სუფთა ნაჭერზე მალამოს ნაუსვამდნენ და ქრილობაზე დაადებდნენ. საფენებს დილა-სალამოს უცვლიდნენ.

დაჩირქებულზე ხმარობდნენ ცხრაძარღვას (მრავალძარღვას), რომელიც სულს (ჩირქს) გამოიტანდა (ჩირქის აღსანიშნავად ხშირად ხმარობენ „სულს“ ან „იარას“, მაგ. „დაიარავება“ დაჩირქებას ნიშნავს). გარდა ამისა, ჩირქის გამოსარწყავად ხახვს შეწვავდნენ და დაჩირქებულზე დაადებდნენ.

მოტეხილობისათვის ახალდაჭერილ კალმახს იყენებდნენ. დანაყავდნენ თავისი შიგნეულობიანად და ზედ დაადებდნენ. შეიძლება გამოცვლაც.

მოტეხილობის დროს ხმარობდნენ სვინტრსაც. სვინტრი ადრე

გაზაფხულზე, მარტ-აპრილში მოდიოდა, უფრო მთაში. სვინტრი მოტეხილობის, აგრეთვე დაჭეუილობის ან ნალრძობის შემთხვევაშიც იხმარებოდა. სვინტრის ძირებს ამოთხრიდნენ, დანაყავდნენ, რძეში მოშუშავდნენ, ნაჭერზე ან ქალაღზე მოათავსებდნენ და შემოაკრავდნენ (შეიძლება პირდაპირ დაენაყათ და ისე ეხმარათ).

თუ მოტეხილი ცუდად შეხორცდებოდა, დაიჭერდნენ ჭრელ კალმასს, დანაყავდნენ და დაადებდნენ ჯერ კიდევ მტკივნეულზე — ძვალს გაასწორებდა და კარგად შეხორცდებოდა.

ნალრძობს (“ნალრძენი”) დაიზელდნენ მარილწყლით, ხელით გაასწორებდნენ და შეიხვევდნენ — ამით „ძარღვი გაიხსნებოდა”. სასარგებლო იყო თბილი აბაზანები. როგორც უკვე აღინიშნა, იხმარებოდა დაჩეჩქვილი სვინტრიც.

დამწვრობის დროს აყრიდნენ კარტოფილის ფქვილს, უსვამდნენ მზესუმზირის ზეთს. ფქვილივით დაფუტუროვებული ხის ფხვნილს აყრიდნენ დამწვარ ადგილზე. ამზადებდნენ მალამოს — ფუტკრის სანთელს, ერბოს, ლილას, ცხვრის დუმას ან თხის ქონს შეურევდნენ, ერთად მოადულებდნენ და ნაუსვამდნენ. ეს მალამო ჭრილობისთვისაც იხმარებოდა. დამწვრობის დროს, ისევე როგორც ჭრილობის შემთხვევაში, იხმარებოდა სამყურაც.

ცოფიანი ძაღლის დაკბენილის ნამლად ხმარობდნენ ანწლის ნახარშს და ე.წ. ცოფის ჭიას. ანწლის ნახარშის მოსამზადებლად ანწლის ძირი კარგად უნდა გასუფთავდეს და მოიხარშოს. ნახარში კიდევ უნდა გადაივლონ და კიდევ უნდა დალიონ.

ცოფის ჭია: „შავ ხოჭოს ნააგავს. შავია და ზურგზე მომწვანო ფერი გადაჰკრავს. გაზაფხულსა და ზაფხულში იცის მინდორში, ყანაში. ძალიან რბილია, ყვითელი სითხითაა სავსე. იჭერდნენ, აბრეშუმის ძაფს შეაბამდნენ და თავდაყირა დაკიდებდნენ 40 დღის განმავლობაში. ასე უნდა მომკვდარიყო. ინახავდნენ სუფთა მინის ქილაში. ასე სუფთად გამხმარს და შენახულს საჭიროების შემთხვევაში გალესავდნენ კარგ, მაგარ ღვინოში, განურავდნენ 3-4 ფენა სუფთა, წმინდა ტილოში, ასკილის გულში რომ ზის თეთრი მატლი, იმასთან ერთად გალესავდნენ. ცოფიანი ძაღლის დაკბენილს

ამიმშობლებდნენ კარგად შუადღემდე და დაალევინებდნენ თითო არცის ჭიქით იმ საღამოს ორჯერ, შემდეგ კი მთელი ლიტრი უნდა დაეღია, სადამდეც ეყოფოდა. ამ ჭიქის ძალიან პატარა ნაწილს იღებდნენ, დაახლოებით 1 სმ ზომის. ეს წამალი მანამდე უნდა მიეცათ, სანამ ლეკვები გაუცოცხლდებოდნენ. წამლის დალევის შემდეგ შარდს გამოჰყვებოდა მკვდარი ლეკვები (ცოფის ჭიქის). საერთოდ ეს ძალიან ცუდი სატკივარია. სადაც ძალიან გაცოფდება, იქ ყველაფერს მიანგრევდნენ, იქ ცხოვრება არც კი შეიძლება.” (ალავერდაშვილი ნ. 1948. სოფ. ქვემო ჭალა).

გველის ნაკბენზე იცოდნენ მუჟვე დოს, მუჟვე მანვნის წასმა. გარდა ამისა, ხმარობდნენ ე.წ. ხუთოს ქვას. „ხუთოს ქვა მრგვალი ქვაა, რომელსაც საქონლის ბაგაში პოულობდნენ. საქონელი ხველების დროს ამოახველებდა. გალესავდნენ წყალში ან დოში და წაუსვამდნენ. ნაკბენს გააგრძობდა, დააცხრობდა და მოარჩინდა.” (ალავერდაშვილი ნ., 1948. სოფ. წირქოლი) იცოდნენ გველის ნაკბენის ამოჭრაც. გარდა ამისა, ითვლებოდა, რომ უნდა გაეთხარათ მინა და ნაკბენი ადგილი მინაში უნდა ჩაედოთ — შხამი მინას უნდა წაეღო.

თუ თვალში რაიმე ჩაუვარდა ადამიანს, დაუსივდება, დაუწითლდება და დიდი ტკივილი იცის, ამ დროს აიღებდნენ კვერცხის ცილას, მოლესავდნენ შაბს, გამოჭრიდნენ მრგვალ ტილოს, რომ თვალს კარგად დაფარებოდა, დაასველებდნენ ამ წამალში და დაიდებდნენ თვალზე. ღამის განმავლობაში ორჯერ—სამჯერ გამოიცვლიდნენ. თუ ძალიან აწუხებდა, შეიძლება დღეც დაედოთ, მაგრამ თბილად უნდა ჰქონოდა შეხვეული და ქარში არ უნდა ევლო.

თუ ადამიანს თვალეები ექავება, ჭუტავს და დაწითლებული აქვს, აიღებდნენ მაგრად მოხარშულ კვერცხს, მოაყრიდნენ ცოტა შაბს, პატარა პურის მარცვლისხელა შაბიამანი უნდა გაენურათ წმინდა მიტკალში, მისი წვენი მოესვათ თვალის კიდეებზე, დაძინების დროს ქავილს დააცხრობდა. ასე რამდენჯერმე უნდა გაეკეთებინათ, სანამ არ გაუვლიდა.

არსებობდა შეხედულება, რომ თუ ადამიანი ვერ ხედავდა, ღამურა უნდა მოეკლათ, მის სისხლში ბამბა დაესველებინათ და თვალში ჩაენვეთებინათ.

კბილის ტკივილს ხებალახა შველოდა. „უნდა მოჭყლიტო ღეროც და ფოთლებიც, პირში ჩაიყენო და იორთქლო“.

საკმაოდ ვრცელი მასალაა ჩანერილი ბავშვთა ინფექციური დაავადებების („ბატონები“, „ანგელოზები“) შესახებ. თუ მასალას შევაჯამებთ, შემდეგ სურათს მივიღებთ: ანგელოზებს ან ბატონებს უწოდებდნენ ყვავილს, ქუთნორუმას, წითელას, ყივანახველას, ყბაყურას, ჩუტყვავილას, წითურას. ამბობდნენ, ანგელოზები ფეხით დადიან და თეთრი აცვიათო. ანგელოზების მობრძანებას ხვდებოდნენ მთელი სულით და გულით, სიმღერით, ფანდურით, ქებით. იტყოდნენ იავნანას. გაშლიდნენ წითელ ხალიჩებს. აუცილებელი იყო სულ „სუფთაობა, წმინდაობა“. ავადმყოფის ოთახს მორთავდნენ წითლად, ღამაზად. ბატონებიანი ავადმყოფის ოჯახში ყოფნისას მთელი რიგი აკრძალვები და წესები უნდა დაეცვათ. არ შეიძლებოდა ცოლ-ქმარი ერთმანეთს მიკარებოდა. ავადმყოფს ლოგინს არ აუშლიდნენ — ხელი არ მოხვდეს ან მტვერი არ შეეყაროს, თორემ ანგელოზები გაბრაზდებიანო. არ შეიძლებოდა თმის დავარცხნა. კვამლი ან მტვერი ავადმყოფს არ უნდა მიჰკარებოდა, „საშუალო ჰაერს დაუყენებდნენ“. ავადმყოფს ზენარზე შაქარს დაუყრიდნენ. სანამ ოჯახში ანგელოზები იყვნენ, არ შეიძლებოდა ჩხუბი, ხმაური, ხმამაღალი ლაპარაკი, სარეცხის რეცხვა (საპონი მწარეა და ანგელოზებს არ სიამოვნებს), კერვა, ნემსის ხმარება — ანგელოზს შეიძლება თვალში ეჩხვლიტოს, გაბრაზდება და ბავშვს თვალებს ატკენსო. არ შეიძლებოდა არც ქსოვა, რთვა კი შესაძლებელი იყო — თითისტარი რომ ტრიალებს, ანგელოზები თამამობენო. არ შეიძლებოდა სახლში კერძის დამზადება, რადგანაც ანგელოზებს ოხშივარი არ სიამოვნებთ. ცეცხლის დანთებისას დიდი სიფრთხილე იყო საჭირო, ანგელოზებს სანთლის ხელ-ფეხი აქვთ და არ გაუდნეთო.

არ შეიძლებოდა ოჯახში საქონლის დაკვლა, საჭიროების

შემთხვევაში შეიძლება მეზობელს ესესხო. განსაკუთრებით არ უყვარდათ ბატონებს ქათმის დაკვლა, რადგანაც ანგელოზებს დათვლილი ჰყავდათ და რომ მოაკლდება ცუდი იყო, ანგელოზებიც ფრთიანები არიან, ქათამსაც ფრთები აქვს და ქათმის დაკვლისას ბრაზობდნენ. საერთოდ არ ვარგოდა რაიმეს დაკვლა. ღორს უბანშიც (ზოგან სოფელშიც) კი არ დაკლავდნენ. ღორის ხორცის ჭამა არ შეიძლებოდა, არც ახალი თევზის დაჭერა და მომზადება. არ ვარგოდა არც ცხარე და მწარე საკვების მომზარება. ანგელოზებს არ სიამოვნებდათ მოხრაკულის სუნი, არ შეიძლებოდა თონის გახურება. აკრძალული იყო ღვინო და არაყი — „მწარეა და იმიტომ“.

ავადმყოფს საწოლთან, თავით, მარჯვენა დაუდგამდნენ მაგიდას, ზედ გადააფარებდნენ წითელ სუფრას, სუფრას მორთავდნენ, „აყვავებდნენ“ (ანგელოზებს ია და ვარდი უყვართ და ამიტომ სუფრაზე ყვავილებსაც აწყობდნენ). ამას „ბატონების სუფრას“ ან „ანგელოზების ხონჩას“ უწოდებდნენ. მაგიდას გააწყობდა ის, ვინც ოჯახში უფროსი იყო. ზედ დააწყობდნენ ტკბილეულს, ქაღებებს, ხილს, ჩურჩხელებს, მოხარშული გოგრის ნაჭრებს, ბაზმას. ამ მაგიდიდან სხვა არაფერს აიღებდა. ავადმყოფისთვის ცხარე ან უგემური საკვები არ შეიძლებოდა — ბატონები ბრაზობდნენ და ავადმყოფს დაამძიმებდნენ. ბატონებიან ავადმყოფს ასმევდნენ გრილ ჩაის, გრილ რძეს, აძლევდნენ ხილს, უმზადებდნენ ნიგვზიან და შაქრიან კვერებს.

როდესაც სახლში ანგელოზები იყვნენ, კარგი იყო ფანდურზე (ან ჩონგურზე) დაკვრა და სიმღერა. მღეროდნენ იავნანას (“იავნანა, ვარდო-ნანა, იავნანინაო, აქ ბატონები მობრძანდნენ, იავნანინაო, ჩვენ ვიყავით შვიდი ძმანი, შვიდი დანი, იავნანინაო, ბატონების მამიდასა, იავნანინაო, ქვეშ გაუშლით ხალიჩასა, იავნანინაო, ზედ ბატონების მამიდა დაბრძანდება...” (ალავერდაშვილი ნ., 1948. სოფ. ქვემო ჭალა). იცოდნენ ბაზმის დანთება ანგელოზების კუთხეში, ანუ ოთახის მარჯვენა მხარეს. „ამ დროს ბაზმებს ანთებდნენ, სანთელი არ შეიძლებოდა — წინანდელი ხალხისგან გაგვიგონია — არ ვარგაო“. თუ ავადმყოფი დამძიმდებოდა, ბაზმას

ოთხივე კუთხეში დაანთებდნენ. „როცა ანგელოზი გაბრაზებულია, მაშინ დილას, შუადღეს და საღამოს უნთებენ ბაზმებს.“ ავადმყოფს ძალიან კარგად უვლიდნენ, სუფთად ამყოფებდნენ, მაგრამ მისი ბანაობა, მისთვის წყლის შესხმა არ შეიძლებოდა. მისთვის არც ცხელი წყლის, ცხელი ჩაის ან სხვა რაიმე ცხელის მიცემა ვარგოდა. ასმევდნენ ყველაფერს გრილს. თუ სახლში ანგელოზები იყვნენ და ავადმყოფობა გართულდებოდა, იცოდნენ იავნანას სიმღერა და შიშვლად ცეკვა. ბავშვები იცინოდნენ, მხიარულობდნენ და ანგელოზებიც მხიარულობდნენ. თუ დედას ერიდებოდა გახდა, მაშინ ბავშვებს გახდიდნენ და ისინი ცეკვავდნენ.

ავადმყოფთან მიჰქონდათ ყვავილები, აყვავებული ტოტები — ანგელოზებს სიამოვნებდათ. თუ ოჯახი მგლოვიარედ იყო და შავები ეცვათ, თავზე აუცილებლად თეთრი უნდა მოეხვიათ. ტირილი და გლოვა არ შეიძლებოდა. თუ ოჯახში ბატონებიანი ავადმყოფი ჰყავდათ, სიზმრებსაც ყურადღებას აქცევდნენ (ითვლებოდა, რომ თუ სიზმარში რამეს მოგცემენ და შენია, მაშინ ავადმყოფი გადარჩება, თუ სიზმარში რაიმე წაიღეს, მაშინ შეიძლება ავადმყოფი ვერ გადარჩენილიყო). თუ ვინმე ბატონებს ვერ გადაიტანდა, გარდაცვლილი არ უნდა ეტირათ. ვინც ავადმყოფს უვლიდა, შავებს ვერ ჩაიცვამდა — არ შეიძლებოდა.

ბატონები შვიდნი იყვნენ. შავი ყვავილი, რომელსაც თათრულ ყვავილს ეძახდნენ, წვრილი ყვავილია, შავად გამოაყრის და ძნელი მოსახდელია. ქართული ყვავილი წვრილი ყვავილია და ხორცისფრად გამოაყრის. ყბაყურას დროს გოგრის ბენწებივით გულს შაქარს აყრიდნენ, სუფთა მიტკალზე წაუსვამდნენ და ყელზე შემოადებდნენ. ყივანახველას დროს იცოდნენ რძის მიცემა, უმი კვერცხის გადაყლაპვა. ქუნთრუმას დროს ავადმყოფს ყელი ჩამოუსივდებოდა ხოლმე, თბილად უხვევდნენ ყელს და წითელ მჟავე ტყლაპს ადებდნენ. თუ ანგელოზი მშვიდი იყო და ავადმყოფი იოლად იხდიდა სახადს, ვისაც უნდოდა, რომ მის ბავშვსაც იოლად და მშვიდად მოეხადა, ავადმყოფს არ მოარიდებდნენ, მიიყვანდნენ მასთან, შეიძლება მისი ნაცვამი ტანსაცმელიც ჩაეც-

მიათ — მშვიდად მოიხდისო.

როდესაც ოჯახში ბატონები იყო, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როდესაც ავადმყოფი მძიმედ იყო, შეუთქვამდნენ დიდებაზე დავლას.

ავადმყოფის გამოჯანმრთელების შემდეგ ხდებოდა ბატონების გასტუმრება (ერთ-ერთი მთხრობლის ცნობით, ეს უნდა მომხდარიყო 7 კვირის შემდეგ, უფრო ადრე არ შეიძლებოდა). რაც „ანგელოზების სუფრაზე“ დარჩებოდა, აშლიდნენ და გადაიტანდნენ ხონჩაზე ან პატარა ხურჯინში. სხვა რამესაც დაუმატებდნენ. გამოაცხობდნენ ნამცხვარს კვერცხით და რძით, ნიგვზიან ქაღებს, დაუმატებდნენ შაქარს, ტკბილს. რადგან ბატონებს ყვავილები უყვარდათ, ყვავილებსაც დაკრეფდნენ და თან წაიღებდნენ. მიჰქონდათ ბაზმაც. იცოდნენ „კუკუნების“ (თოჯინების) გაკეთებაც: აიღებდნენ ჯოხს, შემოახვევდნენ წითელ და თეთრ ქსოვილს და გააკეთებდნენ „კუკუნას“.

ბატონების გასტუმრებაც სიმღერით, ჩონგურის დაკვრით, იანანით და მხიარულებით ხდებოდა. გავიდოდნენ გზაჯვარედინზე, იქ დააყუდებდნენ „კუკუნას“, დაკრეფილ ყვავილებს, იას და ვარდს გაშლიდნენ და იტყოდნენ „ია და ვარდი გაეშალოს (ეფინოს) თქვენს გზასა და მგზავრობასო“. ბაზმებსაც დაანთებდნენ (ბაზმის ნამწვავებსაც წაიღებდნენ და წყალში ჩააგდებდნენ). თან უბნის ბავშვებიც მიჰყავდათ, რომლებმაც ბატონები მოიხადეს. იმათაც აჭმევდნენ, გამვლელ-გამომვლელსაც მისთავაზებდნენ. დანარჩენს ყველაფერს გზაჯვარედინზე დატოვებდნენ და სახლში ბრუნდებოდნენ. ამბობდნენ „გზაჯვარედინზე ანგელოზი და ეშმაკი უნდა გაეყაროს ერთმანეთს, როგორც დღე და ღამეო“, აგრეთვე „ანგელოზები ქარს მიაქვს და მგზავრს მიაქვსო“. ანგელოზების გასტუმრება იცოდნენ ხუთშაბათობით.

სახლში დაბრუნების შემდეგ უკვე შეიძლებოდა ლოგინის გაბერტყვა, რეცხვა და ბავშვის დაბანა.

როგორც აღვნიშნეთ, ბატონების დროს, განსაკუთრებით მაშინ, თუ ავადმყოფი მძიმედ იყო, იცოდნენ „დიდებაზე დავლის”

შეთქმა: „ოლონდ ბავშვი გადამირჩინე და დიდებაზე დავივლიო“ (მაგ.: მთელი წელი ფეხშიშველი ვივლიო, ორშაბათობით არაფერს გავაკეთებო, სოფელს ფეხშიშველი შემოვივლიო და ა.შ.). ფეხშიშველი დაივლიდნენ 7 კომლს, ან ერთ სოფელს, ან 3 სოფელს, ან 7 სოფელს (რაოდენობა კენტი უნდა ყოფილიყო). რაც უფრო მძიმედ იყო ავადმყოფი, მით უფრო მეტს შეუთქვამდნენ. ვინც შეუთქვამდა, რაც არ უნდა მოხუცი ყოფილიყო, შავებს გაიხდიდა და თეთრებს ჩაიცვამდა.

ფეხშიშველი დედა, როგორც შეთქმული ჰქონდა, ჩამოივლიდა სოფლებს ხელში ბაზმით. ბაზმა იმის ნიშანი იყო, რომ ადამიანი დიდებაზე ანგელოზებისათვის დადიოდა. ვის კარზეც მივიდოდა, ოჯახის პატრონი გამოვიდოდა, გამოართმევდა ბაზმას, მონათებდა, მოატარებდა ცეცხლზე და იტყოდა: „დაუტკეპს ანგელოზები, ფეხსა ღალავს, ალთქმა ჰქონდა და შეგისრულაო“, შემდეგ ბაზმას უკან დაუბრუნებდა. ვინც რამეს გამოუტანდა, აგროვებდნენ და ხატში დეკანოზთან მიჰქონდათ. ის, თავის მხრივ, ხატის დღეობისათვის ამით ყიდულობდა ღვინოს და მლოცველებს დაალევიებდა.

გარდა ამისა, მორჩენილ ბავშვებს სოფელში დაატარებდნენ და შემდეგ სალოცავში მიჰყავდათ.

სალოცავში მიჰქონდათ ბაზმა, პური, პატარა კვერები ნიგვზით და შაქრით, ქაღები. ამ შემთხვევაშიც აკეთებდნენ პატარა „კუკნებს“ და ნიშთან ტოვებდნენ. აქვე სადმე ჩამოკიდებდნენ ნითელ ტანსაცმელს, რომელსაც ბავშვს ავადმყოფობის დროს აცმევდნენ ანგელოზების გულის მოსაგებად და დაავადების იოლად მოსახდელად. თუ შეთქმული ქონდათ, თეთრი ქსოვილის თავსაფარს წაიკრავდნენ თავზე და ისე დადიოდნენ, შემდეგ კი ხატში მისვლისას მოიხსნიდნენ და დატოვებდნენ. იცოდნენ თეთრი ბამბის ძაფის წაღება, რომელსაც ხატს სარტყელივით გარშემო შემოავლებდნენ. მიჰყავდათ თეთრი ფერის მამლები, რომლებსაც სალოცავში გაუშვებდნენ — „ეს ქათამი ანგელოზის არისო“.

სალოცავებად, სადაც ანგელოზებისათვის ლოცულობენ,

დასახელებულია წმ. ბარბარე (“ნავთლულშიც არის და გორის-ჯვრისკენაც”), ღვთისმშობელი, ალავერდი (“ქამურშია ალავერდის ნიში”), ლომისა, წმ. გიორგის ნიში, მთავარანგელოზი და კვირაცხოველი (“რომელსაც შეუთქვამდნენ, იმ ხატში წავიდოდნენ”).

“კვირაცხოვლობის ორშაბათს ბარბარობა (ყვავილების დღეობა) იყო. ყვავილების დღეობა წელიწადში ერთხელ იყო. ” ამ დღეს აცხოვდნენ ნიგვზიან ქადებს, ლავაშებს, ბაზმებს დაანთებდნენ, ყვავილებს მიიტანდნენ. ვისაც რა ჰქონდა, იმით მივიდოდა სალოცავში. „ბარბარობა დღეს მთელ სოფელში მამლებს განწყვიტავდნენ, სალოცავში მიჰყავდათ ცოცხლად. თუ დაკლავდნენ, თავი იქ უნდა დაეტოვებინათ”.

შედარებით ვრცელი მასალაა მოტანილი ორსულობისა და მშობიარობის შესახებაც. ჩანანერების მიხედვით, ჭრელი კალმახით მუცლის მოშლა შეიძლებოდა. კალმახს იჭერდნენ, დაჩეჩქვავდნენ, გამონურავდნენ და დაღევდნენ (ან ხარშავდნენ და ჭამდნენ). ამიტომ ფეხმძიმე ქალი კალმახს არ ჭამდა. მუცლის მოსაშლელად ხმარობდნენ აგრეთვე ბაღის ძირს, ხინას, დიდი რაოდენობით მოღულებული ხახვის წვენს.

თუ ქალს მუცელი სწყებოდა, კვერცხის ცილას წაუსვამდნენ ჩვარზე და წელზე შემოაკრავდნენ 3-4 პირად. შეხსნიდნენ დაახლოებით 4 თვისა რომ გახდებოდა. ძალიან დიდხანაც არ შეიძლებოდა ტარება — შეხორცებები ექნებოდა, შეიძლება თავი არ განვითარებულიყო და მახინჯი ბავშვი დაბადებულიყო.

მშობიარობის დროს ბებია ბავშვს ჭიპლარს (“კუჭს”) აჭრიდა. თუ ბავშვი არასწორად მოდიოდა, ბებია ხელით ასწორებდა. თუ ბავშვი დალახული დაიბადებოდა, ბებიას პერანგში ამოატარებდნენ - ბავშვი გამაგრდებაო. ჭიპლარს ჯერ ბამბის ძაფს (“პატრუქს”) შეაბამენ, მაგრად განასკვავენ და შემდეგ მოჭრიან (ჭიპლარს ადგილობრივი ტერმინოლოგიით „კუჭს” ეძახიან, მომყოლს კი „ყმანვილის ამხანაგს”). თუ მომყოლი ბავშვს დროზე არ დაყვა, მელოგინეს ასმევდნენ „ფეტვის ჩალას” (მოხარშავდნენ და ასმევდნენ 1-2 ჭიქას), მოხარშული ხახვის ფურცლის წვენს,

ჭინჭრის ძირს ამოთხრიდნენ, მოხარშავდნენ და დააღვინებდნენ. მომყოლი უნდა დაემარხათ ისე, რომ ხალხს არ დაენახა. ჭიპლარი შეიძლება დაენვათ.

მშობიარობის შემდეგ ბებიებს სუფრას გაუწყობდნენ, ბავშვს ძეობას გადაუხდიდნენ. ბავშვის დაბადებისთანავე იხდიდნენ ძეობას. მოიტანდნენ ღვინოს, დაამზადებდნენ „ძეობის ფაფას“ (ფქვილს მოადულებდნენ წყალში, მარილს და ერბოს უზამდნენ. ფაფა სქელი უნდა ყოფილიყო). ზოგი ქათამსაც დაკლავდა. „ძეობის ფაფას“ მხოლოდ ქალები ჭამდნენ. ბებიას ფულსაც ჩუქნიდნენ.

თუ ქალს რძე გაუშრებოდა, შელოცვილ წყალს ასმევდნენ. „ლომისის სალოცავში შიგნიდან როგორც ყინულის ლოლუები ისეა, თეთრად წვეთავს ერთ მხარეზე. იმას მოტეხავდნენ, წყალში გალესავდნენ და ასმევდნენ. ამას „ლომისის რძეს“, „ღვთისმშობლის რძეს“ უწოდებდნენ“.

ძუძუს ტკივილის და დაჩირქების შემთხვევაში, ტყლაპზე უცეცხლო თაფლს წაუსვამდნენ და დაადებდნენ. თუ გასაქრობი იყო, გააქრობდა, თუ არადა მოაგროვებდა. თუ მოგროვებოდა, შემდეგ მალამოს ამზადებდნენ — თელას გაქერქავდნენ, ქერქს მოადულებდნენ, გადანურავდნენ, წვენს მისცემდნენ ქერის ფქვილს, ძუძუზე გაუსვამდნენ ჯერ ცოტა ქონს (ძროხის ან თხის), შემდეგ კი მალამოს დაადებდნენ. სელს და რძეს ერთად მოადულებდნენ, წაუსვამდნენ ჩვარზე და დაადებდნენ — ჩირქს მოაგროვებდა და გამორწყავდა. შემდეგ უნდა მოებანათ. სუფთად გატეხავდნენ კვერცხს, გამოაცლიდნენ ცილას, გულში ქერის ფქვილს უზამდნენ, საშუალო სისქისა რომ გამოსულიყო, თეთრ მიტკალზე წაუსვამდნენ და დაიდებდნენ. თან ჩირქს გამოიტანდა, თან ხორცს მოიყვანდა წინ.

თუ რძის გაშრობა შეშინებამ გამოიწვია, უნდა შეელოცათ. გარდა ამისა, თუ ქალს რძე გაუშრებოდა, უნდა მისულიყო კარებთან და მოეპატიჟებინა: „ჩემი ბავშვი ტირის, მოდი ჩემო ძუძუ-მკერდო ჩემთანაო.“

თუ ჩვილი ტირის და მუცელი სტკივა, გაზაფხულზე მოგროვებულ და გამხმარ ეგირის ძირებს გალესავდნენ დედის რძეში და ბავშვს ჩაის კოვზით დაალევინებდნენ. „თუ ბავშვი ზნედ დაიტანს ტირილს, ან სიზმარში ტირის, იცოდნენ მკვდრის სახელის დარქმევა. ბავშვს თავის სახელს გადაარქმევდნენ და მკვდრის სახელს დაარქმევდნენ - ის ატირებსო. უფრო პაპის, ბიძის ან ვინმე ახლობელის სახელს არქმევდნენ. ან ვინმეს სიზმარში ნახავდნენ და მის სახელს არქმევდნენ, ან მკითხაობით იგებდნენ.

თუ ბავშვი სიზმარში იცინოდა, იტყოდნენ - ანგელოზი აცინებსო.

“თუ ბავშვი მახინჯი დაიბადებოდა, იტყოდნენ ეშმაკი ან დევი შეეპარაო (ქმრად მოელანდებოდა). ზოგს, მაგალითად ექვსი თითი ექნებოდა, ზოგს სხვა რამე”. ბავშვი თუ ძალიან გახდებოდა, უგრეხელს მოხარშავდნენ და იმაში აბანავებდნენ.

„დალახულს“ ეძახიან ისეთ ბავშვს, რომელიც ვერ დადის, ფეხზე ვერ დგება, მუხლები ეკეცება, მიუხედავად იმისა, რომ სიარულის ასაკი მოუვიდა. დალახულ ბავშვს ბებიას დააყენებდნენ ზურგზე და იტყოდნენ „ამან დაგლახოს, ამან დაგლახოსო“. თუ ბავშვი თავიდანვე დალახული დაიბადა, ბავშვს ბებიას პერანგში ამოატარებდნენ — „ბავშვი გამაგრდება-ო“. მკვდრის გასვენებისას ბავშვს ფეხზე დააყენებდნენ, თუ არა და დაილახებოდა. მაშინ წაიყვანდნენ იმ მიცვალებულის საფლავზე, ზედ დააყენებდნენ და თან იტყოდნენ: „აქამდე შენ იყავი დალახული, ახლა ის დაილახოსო“. ჩამოივლიდნენ და 7 ქვრივის (ან 7 კომლის) სანთელს მოაგროვებდნენ, გაადნობდნენ და კვირისტავში გაატარებდნენ. გამდნარი სანთლის ფორმის შესაბამისად, რაიმეს მიაშვავებდნენ და ჩათვლიდნენ, რომ იმან დალახა. ეს შეიძლება ყოფილიყო ადამიანის, ცხოველის, ფრინველისა თუ ქვეწარმავლის გამოსახულება. ამ გამოსახულებას ინახავდნენ, შემდეგ კი სამ კვირისძალზე ზედ შეაყენებდნენ ბავშვს და იტყოდნენ: „თუ დალახულია ამისგან, ეშველოსო“, გამოსახულებას ჩამარხავდნენ გზაჯვარედინზე, შემდეგ კი ბავშვს ზედ დააყენებდნენ. თუ ბავშვი მაინც არ გაივლიდა,

„ბავშვს 3 კვირაძალზე შემოატარებდნენ ბანის საკვამურს და თითო შემოტარებაზე თითო კოვზს ჩააგდებინებდნენ. ყველაზე ხშირად მაინც სანთლის აკრეფა იცოდნენ.“ შეიძლება ბავშვი დალახულიყო იმ შემთხვევაშიც, როცა ორი ქალი ერთად მოლოგინდებოდა. მაშინ „კვირა ძალზე შეხვდებოდნენ ეს ქალები გზა-ჯვარედინზე და ბავშვებს შეუცვლიდნენ ძუძუს ანუ ერთმანეთის შვილებს მოანოვებდნენ ძუძუს“ (ალავერდაშვილი ნ., 1948. სოფ. ნირქოლი).

ჩანანერებში შედარებით მოკლედ არის წარმოდგენილი ისეთი დაავადებები, როგორცაა კუჭ-ნაწლავის დაავადებანი, კანის დაავადებები, ძირმაგარა, ჩიყვი, ელქუმი, თავის ტკივილი, გულის, ღვიძლის, შარდის ბუშტის დაავადებები, გაციება, სურდო, ხველება, რევმატიზმი (ხუთვა), ცოტა მეტია მასალა ქლექის, თიაქარის, თიადორას, სურავანდის და ე.წ. „ბედნიერის“ — საქონლის ყვავილის (ციმბირის წყლულის) შესახებ. დასახელებულია ადგილობრივი დალაქის, მკურნალის გვარიც — ქუტაშვილი.

ბოლოს გვინდა დავამთავროთ ამ ჩანანერების გაცნობა შელოცვათა ნიმუშების წარმოდგენით.

თვალნაცემის შელოცვა: მე გილოცავ თვალისასა, ავ თვალისასა, ავ ყბისასა, მიღმეველისასა, მოღმეველისასა, მიმავალისასა, მომავალისასა, კოჭდაბლისასა, კოჭმალისასა, მწითურისასა, თვალჭრელისასა. იჯდა დედა მარიამი ტაძარსა ოქროსა, ჩამოიარა ერთმა ავთვალმა, ავგულმა, ავსულმა, მამნემა, ბოლოკუდიანმა, ურიაქარაგელმა, ურიაკარაგელმა. დამნატრა სანატრელი, ჩამამეშალა თმანი ბრონეულისა, მხარი ალვისა, თვალი ჭიქისა, კბილი ბროლისა. ჩამოიარა იესო ქრისტე პატიოსანმა და ჰკითხა. ნუ სტირი დედა მარიამ, გაგემართება ქსელი ძონეულის, თმანი ბრონეულის, მხარი ალვის, თვალი ჭიქისა და კბილი ბროლისა. შენსა ავთვალსა, ავგულსა თვალ ცეცხლი, გულ სამართებელი, 12 კონა ნემსი და მახათი, 12 წმინდა გიორგის ლახვარი სულ დეეცეს გულში. ღმერთო, შენ დასწერე შენი წყალობის ჯვარი. ლოცვა ჩემი, რგება ღვთისა, შენი დედ-მამის სალოცველისა.

შეშინებულის შელოცვა: მე გილოცავ შიშისასა, შავი აბრეშუმისასა, მე გილოცავ შიშისასა, ყვითელი აბრეშუმისასა, მე გილოცავ შიშისასა, წითელი აბრეშუმისასა, მე გილოცავ შიშისასა, თეთრი აბრეშუმისასა, ამ მთისასა, იმ მთისასა, მიღმეველისასა, მოღმეველისასა. გულო გულის ალაგასა, გულო ნუ გეშინია, თეთრი ქორი ქანდარასა, გულო დაჯექ ალაგასა, ქათამი ზის ბუდეზედა, გულო დაჯექ ბუნაგზედა, ახვთო (რატო?) შეშინებულხარ, გულო ნუ გეშინია, გამოდი შიშო, გამოჰყევ ჩემსა ლოცვასა და ბრძანებასა ღვთისასა. არ გამოხვალ ნებითა, გამოგიყვან ძალითა, ჩემი იოსე ქრისტეს ტარბირკლიანი დანითა, მიქცემ ზენასა შიშო, წაგაღებინებ ქვენასა, გაგაქრამ, გაგანყევ წმინდა გიორგის ძალითა, ჩაგაგდებ შიშო უდაბურ ბედში, არ გესმოდეს ძაღლის ყეფა, არცა კაცისა ღიღინი. ღმერთო, შენ დასწერე შენი წყალობის ჯვარი. (შეშინებულს შეულოცავდნენ მერცხლის ბუდეზე, მეხის ნატეხზე, ნახშირზე, დევის რქაზე. შემდეგ ამ მეხის ნატეხს, მერცხლის ბუდეს, დევის რქას, ნახშირს გალესავენ შელოცვილ წყალში და დააღვინებდნენ).

უფშურის შელოცვები: 1. გამოეხვა შავი კლდე, გამოვარდა შავი რაში, ზედ იჯდა შავი კაცი და გზასა მიკაკაჩებდა და კურჩუკობდა. წინ კაცნი შემოეყარნენ მიქელ-გაბრიელი და მთავარანგელოზი. მათ კითხეს – სად მიდიხარ შავო კაცი? – მე მივალ მის ხორცის საჭმელად და ძვლების სახრავად. დასწყევლეს მიქელ-გაბრიელმა და მთავარანგელოზმა, არ გაგიშვა შენ ღმერთმა მოკვდინებელმა შენ მის ხორცის საჭმელად, მამა აბრამისა ძისა ისრაილისამა შენ მის ხორცის საჭმელად და მის ძვლების სახრავად. ჩაგაგდო ცეცხლსა ხოროსდეს მას ნუშნუპისასა შენ მის ხორცის საჭმელად და მის ძვლების სახრევად. ამინ.

2. უფშური მოდიოდა შუალამის ბინდისასა, თან ყავარჯენს მოიბჯენდა მოკლეთარა გიშლისასა. უფშურო სად მიხვალ შუალამის ბინდისასა. მე მივდივარ დედ-მამის შესაშინებლად, ბაღლების შესატირებლად. თავით შავთარა დანა უდევს ბავშვის დედასა, ჩაგიყრიან გულშია, ამოგადენენ შხამასა, დაგაყრიან მარილსა და

ამოგდებენ 9 ადლ დედამინის ქვეშა.

თვალში მოხვედრილის შელოცვა: სიმონი და გორგისელი ორი მთასა ბურთაობდნენ, გადაუყარდა თვალში მოხვდა, თვალი სისხლად გადაექცა. რა არის იმის წამალი. გადახტი ჩვენსა ბოსტანში, სამი სამყურა მოგლიჯე, გაუსვი და გამოუსვი, ის დაუამებს ტეხვასა.

ჭვალის შელოცვა: ჩავალ ჭალასა, ჩავკრამ კანაფსა ოთხსა თითსა მეხუთე ცერს, შევკრამ ჭვალსა, ჩავდებ ზღვასა, არ ამოვა მინ ჟამსა.

სურდოს შელოცვა: სურდო მენვია ადვილად, რა გაუკეთო სადილად, სურდო შევკარ, შევპაჭიჭე, შავსა ძალსა გადავიკიდე, ძალი ხიდზე გამივარდა, სურდო წყალში ჩამივარდა.

შაკიკის (საკეკის) შელოცვა: შაკიკი შემოჩვეულა ჩვენი საბძელის ბოლოსა, ისე სჭამდა რკინასა, როგორც ხარი თივასა, წმინდა გიორგიმ დასწყევლოს, გაიპარა დილასა (თხის რქა დანვით, დაფშვნიტეთ, დაასველეთ ტყლაპი, ზედ დააყარეთ და დაადეთ სადაც სტკივა).

მუნუკების და ტკივილების დროს შელოცვა: აველ მთასა, დავხედე ზღვასა, იჯდა დედა მარიამ ქალის ქალითა, ჩამოიარა იესო ქრისტემ, ჰკითხა: - რას იქმ დედა მარიამ. — რას ვიქ პატიოსანო ქრისტე, ვსწველ ვეშაპსა და ვიქ ყველთა. — და ვინ თქვა, ვინ გაიგონა ვეშაპის ნაწველი და ყველ ნაკეთები. — და ვილამა თქვა უკბილო კბილიანსა ჭამდეს და უძვლო ძვლიანსა ჭამდეს. რა არის ამის წამალი. ხელ უკულმა ჭინჭარი მოგლიჯე, იქ მათი (?) გაახმე, ეს ნახშირი ერთმანეთს მოშორდეს, ის არის შენი წამალი. ლოცვა ჩემი და რგება ღვთისა, შენი დედ-მამის სალოცავისა, თუ ცულსა მოჭრილი თავისი ტარად გამოადგება, ჩემი ლოცვა შენც კარგად გამოგადგება. ღმერთო შენ დასწერე შენი წყალობის ჯვარი.

ელქუმის შელოცვა (“მუნუკები გამოსდის ადამიანს და კანს გადააძრობს”): ქრისტემ დაკლა, დედა იწვია, სული ელქუმის არ იწვია. ელქუნმა სთქვა: - რატომ მე კი არ მიწვია. — შენ იმისთვის არ გიწვია შეხვალ ყმანვილის ტანშია, აჭოჭყდები, დაჭოჭყდები,

გადაჯდები, გადმოჯდები, გადასუსნი, გადმოსუსნი. — არა მამა, ძემა და სულმა წმინდამა, არც გადავსუსნი, არც გადმოვსუსნი, არც გადავჭოჭყდები, არც გადმოვჭოჭყდები, გავიხომები (?) და ჩამოვცვივი ქერის ქატოსავითა (წამალი: აილე შაბი, ენდრო, ინა, აურეე ერთმანეთში, დაურეე, დაჩეჩქვავ და დაუსვავ მუნუკზე).

სურავანდის შელოცვა: მე გილოცავ ქარისასა, ქარსურავანდისასა, ძვალში მოარულისასა, ხორცში მოარულისასა, ძვალში იყვე ხორცში მოდი, ხორცში იყვე — ტყავში მოდი, გამოდი, გამოიმღერე, გამოიპყე ჩემს ლოცვასა.

“ბედნიერის” შელოცვა: მე ვარ ბედი ბედნიერი, სახელ ტურფა, მშვენიერი. რა არის ჩემი წამალი — გოგრის ცილა, ქალაშაქარი, ქათმის კუჭი. ი რა ვქენ ამ ქალმა ქანანელმა, ამ ჩემი ჭირის გამქარებელმა. (ქათმის კუჭზე გოგრის ცილა დაადეთ, დააყარეთ შაქარი და დაადეთ იქ, სადაც სატკივარია. როცა ძალიან ანუხებს, თხის ახლადგატყავებულ ტყავში გაახვევდნენ, ამის შემდეგ პატრუქი ამოძვრება და მორჩება).

მგლის კბილის (პირის) შეკვრა: ეკენია, ბეკენია, ბეკთა ხატი ასვენია, ღმერთო, ღმერთო ჩამოყარე ცხრაკლიტური კიდობანი, დააღირე ოქროსანი. შეკარ, შებეჭდე მგლის პირი, მგლის ყმა ქურდის ხელი, მიეცი კბილი სანთლისა, ფეხიც ტალახისა (თან დაახვევდნენ სავარცხელზე ძაფს და იტყოდნენ „ესე შეიკრასო“, ან კლიტეს დაკეტავდნენ).

შელოცვა ყოველი ჭირისა: ჩვენ ვიყავით სამნი ძმანი სამებისა ძალისანი, დავდიოდით ქალაქობამდის ქალაქამდით, ვკრეფდით წამალსა რისასა გიგო ჯარელისასა, აღმოსავლეთით ქალი მკერდსა, ხარის ქედსა, მსმენელო სისხლისა და ხორცის მჭამელო, მოვიტან ჩემ შავტარიან დანასა, ყელ გამოგჭრი გმობითა. ჩაგაგდებ სინი ქვაბშია, შემოგიკეთებ წალმის კონასა, მოგხარშავ, გაგაქრობ, გაგანიავებ წმინდა გიორგის ძალითა. ამინ.

ასეთია მოკლედ ის მასალა, რომელიც ვფიქრობთ საინტერესოა და იმსახურებს გარკვეულ ყურადღებას. საინტერესოა განსხვავება ხევსურეთსა და ქართლში ჩანერილ მასალას შორის,

რაც სავარაუდოდ რეგიონალურ სპეციფიკას ასახავს. კერძოდ, ქართლის მასალასთან შედარებით, ხევსურულში ბევრად მეტია და უფრო მრავალფეროვანია მასალა ტრავმების და მათი მოვლამკურნალობის შესახებ, როგორც უკვე აღნიშნულია ამ საკითხებისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო ლიტერატურაში (მინდაძე, 2016, 84), ქართლში ჩანერილ მასალაში კი, ყველაზე მეტია და ბევრად უკეთაა წარმოდგენილი ბავშვთა ინფექციური დაავადებები.

დამონმებული ლიტერატურა:

ალავერდაშვილი 1948 - ალავერდაშვილი ნ., საველე მასალა, ქართლი, 1948წ. (ხელნაწერი)

ალავერდაშვილი 2016 - ალავერდაშვილი ქ., 1950 წელს ხევსურეთში ჩანერილი მასალა ხალხური მედიცინის შესახებ, კრებ. კავკასიის ანთროპოლოგია და ეთნოლოგია, საერთაშორისო კონფერენციის მასალები. ეძღვნება აკადემიკოს მალხაზ აბდუშელიშვილის დაბადებიდან 90 წლისთავს. თსუ გამომცემლობა, თბ.

მინდაძე 2016 - მინდაძე ნ., ქართული ხალხური მედიცინა, თბილისი, გამომც. „ნიგნი + ერი“, (სერია „ჩვენი ღირსებანი“, წიგნი 9), თბ.

KETEVAN ALAVERDASHVILI

ETHNOGRAPHIC FIELD DATA ON FOLK MEDICINE GATHERED IN KARTLI IN 1948

The study of traditional medicine always had an important place in anthropology. With due respect, important field data had been gathered first by the Georgian public figures and then by ethnologists. Rich field

ethnographic data is gathered, saved and archived in the Archive of the Iv. Javakhishvili Institute of History and Ethnology. Today the group of anthropologists led by Nino Mindadze successfully continues gathering the folk knowledge on indigenous medicine and investigates the gathered data. The medical society also paid great importance to the folk medicine. Medical practitioners works are also important for the investigations in this sphere, especially today, when the use of natural products during the medical treatment became very popular.

In this article we introduce to the broader audience the ethnographic field data gathered by Nami Alavardashvili (during 1948-1950) at that time a young medical practitioner who participated in the ethnographic expedition led by prof. Vera Bardavelidze and gathered ethnographic data on traditional medicine. This data in Kartli in 1948 is valuable for certain reasons: it already belongs to the past and is gathered by a medical practitioner under the guidance of prof. Vera Bardavelidze. The field data include such themes as the treatment of different sorts of injuries, skin diseases, the infectious diseases of children, injuries, bruises, bone fractures, wounds, etc. In these reports one can find descriptions of plants and medicines recommended for various diseases which were useful for inner and outer uses, etc. Despite the fact that the gathered data is not vast, it will be useful to learn the offered ethnographic data especially for those who are involved in such questions.